

Lägesbild för tillsynsområde Miljöfarlig verksamhet

Innehållsförteckning

Lägesbild för tillsynsområde Miljöfarligverksamhet 2024	1
1. Lägesbild för tillsynsområde Miljöfarlig verksamhet	1
Allmän beskrivning av tillsynsuppdraget.....	1
Tillsynens förutsättningar.....	2
2. Delområden.....	3
Miljöfarliga verksamheter och klimatanpassning	3
PFAS vid miljöfarliga verksamheter.....	3
Utsläpp till vatten från avloppsreningsverk	4
Slamhantering, spridning på åkermark	5
Fritidsbåtshamnar	6
Konstgräs och gummiytor	7
3. Fokusområden under strategiperiod 2022-2025	8
Uppdaterade miljöbalkstillstånd	8
Dagvatten	8
Energihushållning	10
Fordonstvättar och fordonsverkstäder	10
Jordbruks- och djurhållandeverksamheter	11
Små avlopp	12
4. Underlag för lägesbild	13

1. Lägesbild för tillsynsområde Miljöfarlig verksamhet

Allmän beskrivning av tillsynsuppdraget

Länsstyrelserna, kommunerna och Försvarsinspektören för hälsa och miljö är ansvariga för tillsynen av miljöfarliga verksamheter. Miljötillsynsförordningen (2011:13) reglerar vilken myndighet som har tillsynen. Cirka 70 % av tillsynen är överläten från länsstyrelserna till kommunerna.

Miljöfarlig verksamhet omfattar de som beskrivs i 9 kap. miljöbalken med undantag för hälsoskydd som hanteras inom tillsynsområdet *hälsoskydd*. Miljöfarlig verksamhet är utsläpp från och all användning av mark, byggnader eller anläggningar som kan

medföra olägenhet för människors hälsa eller miljön (9 kap. 1 § miljöbalken). De flesta miljöfarliga verksamheter omfattas även av tillsynsområdena *kemikalier* och *avfall*.

Miljöprövningsförordningen (2013:251) (MPF) fördelar de miljöfarliga verksamheterna i olika branscher och preciserar vilka verksamheter som är:

- tillståndspliktiga (A- och B-verksamheter), ca 6 000, varav ca 1 300 är ¹IED-verksamheter.
- anmälningspliktiga (C-verksamheter), ca 20 000

Prövningsnivåerna utgår från verksamheternas storlek och den potentiella miljöpåverkan som verksamheterna bedöms kunna ge upphov till, där A-verksamheter bedöms ha störst påverkan. Verksamheter som inte omfattas av anmälnings- eller tillståndsplikt enligt miljöprövningsförordningen är U-verksamheter med en relativt låg miljöbelastning och uppskattas till ca 60 000 verksamheter.

I Förordning (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd finns även bestämmelser om anmälnings- och tillståndsplikt för små avloppsanläggningar, ca 1 miljon och värmepumpar, ca 1 miljon.

Tillsynsmyndigheten ska föra ett register över de verksamheter som behöver återkommande tillsyn. För A- och B-verksamheter sker i första hand planerade återkommande tillsyn. Tillsyn av C-verksamheter sker genom både återkommande tillsyn och kampanjbaserad tillsyn. Tillsyn sker också i stor utsträckning genom händelsestyrd tillsyn utifrån inkomna anmälningar eller klagomål.

Tillsyn av U-verksamheter sker inte lika regelbundet men återkommande tillsyn sker inom vissa områden. För U-verksamheter kan tillsynen ske genom projekt- och kampanjer. Sådan tillsyn kan fokusera på ett visst regelverk eller en viss typ av verksamhet. Mängden klagomålsärenden och tips varierar i stor utsträckning och det är stor variation mellan olika områden och branscher.

Tillsynens förutsättningar

Området miljöfarlig verksamhet omfattar ett mycket stort antal verksamheter inom helt olika branscher som tillsynsmyndigheterna ska utföra tillsyn över.

I svensk lagstiftning läggs ett stort ansvar på verksamheten att kontrollera sin egen verksamhet genom bland annat de allmänna hänsynsreglerna i miljöbalken och Förordning (1998:901) om verksamhetsutövares egenkontroll. Att säkerställa att verksamhetsutövaren kan och tar detta ansvar är en integrerad del av i stort sett all tillsyn av miljöfarliga verksamheter. Att bedriva tillsyn över en verksamhets egenkontroll är utmanande ju mer komplex en verksamhet är och det ställer stora krav på den som bedriver tillsynen både med avseende på kunskap om den enskilda verksamhetens processer och verksamhetens organisation.

Tillsynsmyndigheten ska, förutom att kontrollera gällande tillstånd och villkor även kontrollera att verksamheten uppfyller en rad olika mycket komplexa regelverk i form av EU-direktiv, ett flertal förordningar och föreskrifter. Några exempel på sådan EU-lagstiftning är avloppsdirektivet, avfallsdirektivet, industriutsläppsdirektivet och Reach. Dessa regelverk är genomförda i svensk lagstiftning på olika sätt och i flera fall ska regelverken tillämpas parallellt. Det innebär att tillsyn på exempelvis en IED-

¹ IED-verksamheter är en industriell verksamhet som omfattas av EU:s industridirektiv (IED)

anläggningar är mycket tidskrävande och ställer stora krav på kompetens och erfarenhet. Inom IED finns dessutom vissa krav på tillsynsmyndigheten hur tillsynen ska bedrivas.

U-verksamheterna utgör generellt sett en stor andel av tillsynsobjekten i en kommun och vissa kan ha en relativt stor miljöpåverkan, i synnerhet lokalt, och sammantaget kan dessa verksamheter innebära en miljöbelastning av betydelse. U-verksamheterna omfattas inte av någon informationsplikt och det kan vara svårt för tillsynsmyndigheten att ha kännedom om pågående verksamheter vilka då inte får någon tillsyn.

Länsstyrelsen tillsyn av A- och B-verksamheter finansieras delvis av den årliga avgiften som tillståndspliktiga verksamheter betalar årligen enligt bestämmelserna i förordning (1998:940) om avgifter för prövning och tillsyn (FAPT). Avgifterna ger inte fullständig täckningsgrad utan finansieras av länsstyrelsernas på annat sätt (skattemedel). Kommunernas tillsyn finansieras av de taxor för tillsyn som kommunerna beslutat om. Taxorna består av timavgifter eller fasta årliga avgifter och styrs utifrån de enskilda verksamheternas tillsynsbehov. Sveriges kommuner och regioner (SKR) tillhandahåller underlag som stöd för att ta fram och beräkna timavgift, tidsätta tillsynsobjekt mm.

2. Delområden

Miljöfarliga verksamheter och klimatanpassning

Beskrivning

Klimatförändringarna innebär påverkan på naturmiljön och samhället i stort i form av översvämningar, skyfall, rasrisker, värmeböljor, torka, bränder, blixtnedslag m.m. För att minska risken för olyckor och spridning av föroreningar är det viktigt att miljöfarliga verksamheter skyddas och anpassas till ett förändrat klimat.

Tillsynsmyndigheter kan ställa krav på riskanalyser liksom kompletterande utredningar om t ex översvämningsrisker och markstabilitet för att klargöra vad klimatförändringar kan innebära för en viss verksamhet. Utifrån dessa kan krav ställas på åtgärder, men det kan också innebära ett särskilt fokus på tillsynen av vissa delar av gällande tillstånd och andra beslut.

Förutsättningar

Miljösamverkan Sverige har tagit fram en vägledning om tillsyn och prövning kopplat till klimatförändringar men i enkätsvar 2021 visar det sig att det är få tillsynsmyndigheter som har tagit del av vägledningen eller utfört tillsynen. I Miljösamverkans Sveriges intervju med tillsynsmyndigheter uppgav dessa att området är diffust och svårt område och tar därför inte upp detta i sin tillsyn.

PFAS vid miljöfarliga verksamheter

Beskrivning

PFAS är vitt spridda i miljön, extremt långlivade och vissa har visat ha negativa effekter på människor och djur. Definitionen av PFAS är bred och omfattar tusentals olika ämnen. Det finns många miljöfarliga verksamheter där PFAS kan förekomma. Brandövningsplatser, brandstationer, flygplatser och större industrier hanterar eller kan ha hanterat stora mängder PFAS-innehållande brandsläckningskum. De allvarligaste föroreningarna beror oftast på att hanteringen av släckskum och förorenat

släckvatten har varit bristfällig. Sekundära källor för PFAS finns vid avloppsreningsverk, anläggningar för avfallshantering och deponier. Viss typ av industri kan använda eller har använt PFAS i sin produktion, exempelvis pappers-, plast- och textilindustri. PFAS används i ett stort antal processer för tillverkning av varor och kemiska produkter, till exempel vid impregnering av olika textilier, läder och pappersförpackningar. PFAS förekommer också i bland annat rengöringsmedel, skidvalla, kosmetika och batterier.

Eftersom PFAS förekommer i vitt skilda verksamheter kan tillsynen bedrivas av såväl kommun, som länsstyrelsen och FIHM.

Förutsättningar

PFAS är relativt nytt ämne och tillsyn och kontroll av produktvalsprincipen för PFAS är utmanande. Det är i många fall svårt för verksamhetsutövare att få information från sina leverantörer om innehållet av PFAS i kemiska produkter. För den som för in kemiska produkter till Sverige finns det krav på att redovisa innehåll av all avsiktligt tillsatt PFAS i en kemisk produkt till Kemikalieinspektionens produktregister oavsett halt. Halterna PFAS är dock ofta låga och utformningen av reglerna för klassificering och märkning i CLP-förordningen och säkerhetsdatablad i Reach kan innebära att denna information kan saknas på märkning och i säkerhetsdatablad.

Då PFAS-problematiken är ny och komplex finns en efterfrågan från tillsynsmyndigheter och andra på samlad information om PFAS-ämnens farlighet, liksom gräns- eller riktvärden, liksom om analyser, samlingsparametrar etc.

Samtidigt som en stor mängd produkter, varor och ämnen berörs kommer inom ett par år nya begränsningar och förbud av PFAS inom Reach och POPs-förordningen träda i kraft. Nya bedömningsgrunder för mark, ytvatten, grundvatten, slam, mm utvecklas såväl inom EU som nationellt. Dessa bestämmelser kommer att påverka hanteringen av PFAS och därför kommer behovet av tillsyn inom hantering av kemiska produkter, avloppsrening, hantering av spridningsvägen dagvatten och spridning av avloppsslam inom jordbruket.

Utsläpp till vatten från avloppsreningsverk

Beskrivning

Miljöpåverkan från avloppsvatten från reningsverk orsakar övergödning, syrebrist, sjukdomar, reproduktionsstörningar på fisk (läkemedelsrester) m.m.

Det finns drygt 450 avloppsreningsverk som har tillstånd för att ta emot och rena avloppsvatten för 2 000 till över 150 000 personekvivalenter (pe) i Sverige. Cirka 700 reningsverk är anmälningspliktiga (C-verksamheter) med kommunal tillsyn.

En stor del av tillsynen ingår att kontrollera verksamheternas efterlevnad och krav på kontroll som följer av tillstånd/föreläggande och regelverk vilka många gånger är detaljerade och ställer långtgående krav på kvalitetskontroll. Riskbedömning ska göras i syfte att hitta de ledningsnät och bräddpunkter som har störst negativ påverkan på omgivningen och att uppmuntra förebyggande arbete och uppströmsåtgärder.

Förutsättningar

Under den nationella tillsynsstrategin 2022–2025 har ett fokusområde, *kvalitetssäkrad kontroll – utsläpp till vatten*, genomförts som har syftat till att särskilt lyfta tillsyn av kontroll vid avloppsreningsverk där det finns behov av förbättrad flödesmätning och

provtagning. Naturvårdsverket har tagit fram tillsynsvägledning med FAQ för tillsyn kopplad till flödesmätning och provtagning på avloppsreningsverk. Uppföljning av fokusområdet 2023 visade att 72 % av de tillståndspliktiga avloppsreningsverken har fått minst ett tillsynsbesök med fokus på provtagning och flödesmätning under perioden 2020–2023.

Tillsyn av energi vid reningsverk är troligen eftersatt inom avloppsreningsverk och här finns det sannolikt potential att energieffektivisera. Under strategiperioden 2022–2025 tas tillsynsvägledning fram inom fokusområdet energihushållning som även kan användas vid energitillsyn av avloppsreningsverk.

Delområdet påverkas av att EU:s avloppsdirektiv har varit under uppdatering under en tid. Under hösten 2024 antogs direktivet och ska nu införlivas i svensk rätt. Direktivet innehåller nya krav på att föreslå och följa upp åtgärder för ledningsnätet. Syftet är att minska tillskottsvatten i och bräddningar från ledningsnäten. Uppdateringen kommer bl.a. innebära skärpta reningskrav på främst kväve eller mikroföroreningar, skärpt krav på möjlig energieffektivisering. Krav på fler och mindre avloppsreningsverk. Även C-anläggningar som betjänar tätbebyggelser större än 1 000 pe. kommer att omfattas av vissa krav. Direktivet skärper också kravet på att tillhandahålla information till EU, men också till allmänheten, vilket kan komma att påverka tillsynsmyndighetens tillsynsansvar och administrativa börda.

Tillsynen av verksamhetens egenkontroll när det gäller underhåll av ledningsnät är eftersatt även om det finns exempel på kommuner som har arbetat mycket med detta. Naturvårdsverket och Länsstyrelserna arbetar med att ta fram tillsynsvägledning om ledningsnät.

Arbete pågår även inom vattenförvaltningens åtgärdsprogram, etappmål om hållbar dagvattenhantering och de nya vattentjänstplanerna enligt 6 a § lag om allmänna vattentjänster.

Slamhantering, spridning på åkermark

Beskrivning

Spridning av avloppsslam, ofta efter rötning, s.k. rötslam, på åkermark medför risk för utsläpp och anrikning av föroreningar som tungmetaller och PTB-ämnen som PFAS samt vissa läkemedelsrester i odlingsmark. Dessa kan ge påverkan på markens ekosystem, transport uppåt i näringskedjan i naturen samt exponering av människor via livsmedel direkt via gröda eller indirekt via foder, samt via läckage till grundvatten/ytvatten och dricksvatten. Läckage av näringsämnen från jordbruksmarken kan bidra till övergödning. Även risker för spridning av smitta samt luktolägenheter behöver beaktas och hanteras i tillsynen, detta gäller särskilt obehandlat avloppsslam.

Mellan 40-50 % av det svenska avloppsslammet sprids på jordbruksmark och ca 40 % återvinns i jordtillverkning. Jorden används sedan i tex anläggningsarbeten,

En del avloppsslam från mindre avloppsreningsverk lagras fortfarande i dammar, s.k. slamvassbäddar, med höga utsläpp av metan. Det är också vanligt att lagring generellt sker öppet utan övertäckning med associerade utsläpp av lustgas. Lagring kan även ske separat från spridning i t ex silos eller lador och kan då utgöra en förprövningspliktig avfallshantering.

Förutsättningar

Tillsynen av avsättningen av avloppsslam varierar över landet. Frågan kan ses som en förlängning av tillsynen avloppsreningsverk, då slamproducenter har ett långtgående ansvar att följa slammet, men ofta ingår inte avsättningen av avloppsslam i tillsynen av reningsverken. När tillsyn sker fokuserar den ofta på vissa föroreningar som metaller och näringsämnen men aspekter som klimatpåverkan och organiska föreningar hanteras mer sällan. Spridning av slam på åkermark ingår i jordbrukstillsynen men i allmänhet är det en del av växtnäringstillsynen där slam från avloppsreningsverk endast utgör en mindre del.

Tillsynen inom delområdet förväntas påverkas av författningsarbete inom EU, avloppsdirektiv (2024) och slamdirektivet (eventuellt 2026). Det kommer troligen bli en ökad styrning mot återföring av fosfor och kväve, energineutralitet, begränsning av halter av organiska ämnen som PFAS samt återanvändning av avloppsvatten för bevattning.

Kunskapsläget om förekomst av PFAS i avloppsslam är under utredning hos Naturvårdsverket, reglering väntas som sagt i kommande avloppsdirektiv.

Fritidsbåtshamnar

Beskrivning

Fritidsbåtshamnar och dess uppställningsplatser (båtklubbar) är en fortsatt källa till spridning av organiska tennföreningar till havsmiljön. Även båtbottnfärger som idag är godkända innehåller ämnen som har negativ påverkan i havsmiljön, särskilt i känsliga områden som till exempel grunda kustekosystem. Småbåtshamnar är ofta lokaliserade till grunda skyddade vikar.

Vid bland annat rengöring från påväxt och borttagning av gammal och påmålning av ny båtbottnfärg riskerar farliga ämnen och mikroplaster spridas till mark, vatten och sediment. Där skrovsanering (borttagning) av båtbottnfärger har skett under lång tid är marken och sedimenten ofta förorenade av TBT, koppar, bly, zink, etc. Andra områden för tillsynen är hantering av avfall, uttjänta båtar, hantering av kemikalier, produktvalsprincipen, utsläpp av vatten, klimatanpassning. Påväxt på fritidsbåtar riskerar även att medföra spridning av främmande arter.

Den 1 maj 2023 infördes nya regler för fritidsbåtshamnar. De nya reglerna innebär bl.a. krav på att hamnarna ska ha avfallshanteringsplaner samt att kommunen numera är tillsynsmyndighet. Transportstyrelsen har 2023 tagit fram en vägledning som beskriver detta. Fritidsbåtshamnarna är skyldiga att ha en plan för mottagande och hantering av avfall som ska vara godkänd av kommunen.

Tillsynens förutsättningar

Kommuner har tillsyn på fritidsbåtshamnar. Det finns uppskattningsvis över 2300 fritidsbåtshamnar i Sverige. De omfattas inte av någon anmälningsplikt så tillsynen förutsätter att ett inventeringsarbete görs för att hitta verksamheterna. Fritidsbåtshamnar är mestadels ideella verksamheter vilket tillsynsmyndigheterna ibland upplever som en utmaning när det kommer till att ställa krav på verksamheterna. Det gäller särskilt saneringskrav av förorenad mark som innebär stora kostnader för båtklubbarna.

Naturvårdsverkets uppfattning är att det finns regionala skillnader i hur tillsynen av fritidsbåtshamnar genomförs – både vad gäller innehåll i kontrollerna och besöksfrekvens. På några platser har kommunerna arbetat tillsammans för att stärka tillsynen. Ett exempel är kommunerna som ingår i miljösamverkan i Stockholms län som sedan flera år tillbaka arbetat med ett tillsynsprojekt med inriktning mot fritidsbåtshamnar. Arbetet fortgår och har bl.a. resulterat i ett handläggarstöd med gemensamma bedömningsgrunder.

Naturvårdsverket har 2022 tagit fram tillsynsvägledning av verksamheter där borttagning (skrovsanering) av båtbottnfärger förekommer. Under 2021 tog Transportstyrelsen fram en rekommendation som riktar sig till båtägare, båtklubbar och andra verksamhetsutövare som tar bort båtbottnfärg. Vägledningarna har tagits fram i myndighetssamverkan inom åtgärd 17 i åtgärdsprogrammet för havsmiljön. Vägledningar för andra delar av en fritidsbåtshamn är på väg att tas fram inom åtgärden som pågår till och med 2027. Havs- och vattenmyndigheten har tagit fram riktlinjer (reviderades 2024) om båtbottnfärg av fritidsbåtar. Syftet med riktlinjerna är att gynna en övergång till giftfria metoder för underhåll av fritidsbåtar. Den samlade vägledningen från centrala myndigheter (ovan) har en bred målgrupp och används bl.a. som underlag av tillsynsmyndigheterna i tillsynen.

Konstgräs och gummiytor

Beskrivning

I Sverige finns det cirka 1200 konstgräsplaner och flera nya planer byggs varje år. För att underlaget på en konstgräsplan ska ha de önskade egenskaperna fylls planen med stora mängder fyllnadsmaterial, oftast i form av granulat. Granulat innebär miljörisiker dels eftersom mikroplaster inte bryts ned naturligt utan sprids och ansamlas i miljön, dels genom att olika typer av granulat kan innehålla farliga ämnen.

Det finns inga säkra siffror på hur stora mängder granulat som årligen sprids från konstgräsplaner till den omgivande miljön i Sverige. Beräkningarna varierar mellan olika studier.

Trots att siffrorna är osäkra konstaterar Naturvårdsverket att stora mängder granulat försvinner från konstgräsplaner varje år och att en del av detta svinn sprids till miljön. Spridning av granulat från konstgräsplaner har därför identifierats som en viktig källa till utsläpp av mikroplast i Sverige. När det gäller problemet med spridning av granulat till miljön finns ingen samlad information som visar på skillnader i risken för spridning beroende på vilken typ av granulat som används. De olika typerna av granulat betraktas därför som likvärdiga när det gäller risken för spridning av mikroplaster till miljön.

Ytterligare studier har också visat att även gummiytor utan granulat bidrar till spridning av mikroplaster varför dessa bör inkluderas i diskussionerna.

Tillsynens förutsättningar

Konstgräsplaner klassas som miljöfarlig verksamhet². Verksamhetsutövare har därför skyldighet att vidta åtgärder för att förebygga miljöpåverkan från dessa. Generellt gäller att tillsynsmyndigheten kan ställa krav enligt miljöbalken, att verksamhetsutövaren tar fram och redovisar en åtgärdsplan för att minska

² Sid 35 ff: <https://naturvardsverket.diva-portal.org/smash/get/diva2:1884801/FULLTEXT01.pdf>

miljöpåverkan från konstgräsplaner. Tillsynsmyndigheten har också möjlighet att förelägga verksamhetsutövaren att utföra undersökningar av verksamheten och dess verkningar som behövs för tillsynen. Enligt uppgift från Kommunernas konstgräsnätverk så bedriver vissa kommuner tillsyn medan andra inte är så aktiva. Ett enhetligare tillsyn vore önskvärt.

Befintliga vägledningen behöver kompletteras med ny kunskap inom området som exempelvis möjliga skyddsåtgärder.

I RU 2019 var insatser för tillsynsvägledning ett av åtgärdsförslagen. Det framfördes att ett införande av anmälningsskyldighet t.ex. behövde kombineras med ökade vägledningsinsatser om bl.a. relevanta försiktighetsmått och att en tillsynskampanj kunde bidra till ökad kunskap, samt effektiv och enhetlig tillsyn. Att utvidga vägledningen till att omfatta även andra typer av gummiytor som t.ex. fallskyddsytor var också ett förslag.

3. Fokusområden under strategiperiod 2022-2025

Uppdaterade miljöbalkstillstånd

Beskrivning

Tillståndspliktiga A- och B-verksamheter finns inom ett stort antal branscher. En stor del av tillsynen av tillståndspliktiga verksamheter är att följa upp verksamheten mot gällande tillstånd och villkor. Enligt 26 kap. 1 § p. 3 miljöbalken ska tillsynsmyndigheten fortlöpande bedöma om miljöfarlig verksamhet som omfattas av tillstånd har tillräckliga villkor, det vill säga att tillstånden speglar till exempel hänsynsreglerna.

Idag finns ett stort antal föråldrade tillstånd. Gamla tillstånd innebär i många fall ett lägre miljöskydd och orättvisa konkurrensvillkor. Inte sällan är äldre tillstånd också svårare att tillsyna då många villkor är generellt formulerade och utsläppsvillkor är uttryckta som riktvärden.

Förutsättningar

Uppdaterade tillstånd valdes ut som ett fokusområde under strategiperioden 2022-2025. Orsaken var att uppmärksamma föråldrade tillstånd som inte motsvarar ett tillräckligt miljöskydd, och att därefter initiera en lämplig process. Men också för att denna tillsyn är en stor utmaning för tillsynsmyndigheterna och att det har saknats vägledning inom området.

Inom fokusområdet har tillsynsvägledning tagits fram om hur tillsynsmyndigheten kan gå tillväga för att bedöma om villkor för en miljöfarlig verksamhet är tillräckliga, checklista med bedömningsstöd, mall för ansökan om omprövning, bedömning om vad som är rättskraftigt avgjort genom ett tillstånd samt en FAQ. Med stöd av vägledningen behöver tillsynsmyndigheten därefter göra bedömningar i de enskilda fallen. Uppföljning av fokusområdet kommer att göras i slutet av strategiperioden.

Dagvatten

Beskrivning

Dagvatten är en spridningsväg för föroreningar till mark-, grundvatten- och ytvattenområden. VA-huvudmän är den enskilt största verksamhetsutövaren med ansvar enligt lagen om allmänna vattentjänster för bortledandet av allmänt dagvatten

från samlad bebyggelse. Men även för andra verksamhetsutövare finns ett ansvar enligt miljöbalken för rening av de diffusa dagvattenföroreningar som leds bort och släpps ut från en allmän dagvattenanläggning. Andra enskilt stora verksamhetsutövare inom dagvatten är exempelvis våghållare. Samtidigt är diffusa utsläpp från det stora antalet mindre verksamheterna med utsläpp av dagvatten betydande vad gäller belastning på miljön. På flera håll är både egenkontroll och tillsyn näst intill obefintlig samtidigt som det pågår en utveckling inom området och egenkontroll och tillsyn har påbörjats i vissa kommuner.

Dagvatten identifierades som ett prioriterat fokusområde inför framtagandet av den nationella strategins första version (2022-2025). Till stöd för tillsynsaktiviteter inom fokusområde dagvatten 2022-2025 skapades webbplattformen [Dagvatten \(naturvardsverket.se\)](https://naturvardsverket.se) där bland annat tillsynsaktiviteter och lägstanivån inom fokusområdet beskrivs. Sidan avses att fyllas på löpande och en FAQ ska publiceras inom 2024.

Förutsättningar

Då dagvatten är en komplex fråga med eftersatt egenkontroll och tillsyn och det finns stora behov av samverkan för att nå en hållbar dagvattenhantering, ser vi fokusområde dagvatten som ett fortsatt aktuellt område inom strategin. Tillsynsvägledningen behöver fortsatt stärkas till stöd för tillsynsmyndigheterna som förväntas utföra en likvärdig tillsyn och kunskaper om dagvatten och hantering av dagvatten behöver fortsatt utvecklas.

Nationella riktvärden för ämnen i dagvatten finns inte och inte heller standarder för utvärdering av olika typer av dagvattenanläggningar vilket gör det svårt att bedöma om dagvattenutsläpp riskerar att försämra status i vattenförekomster med MKN. Där tillsyn bedrivs och krav ställs upplevs inte sällan att det är orimliga krav som ställs lokalt. Tolkningar av miljöbalken, förordningar och föreskrifter varierar.

Det operativa målet för fokusområde dagvatten inom strategin 2022-2025 syftar till att initialt nå en nationell lägstanivå vad gäller tillsyn på dagvatten. Målet innebär att 100 % av landets tillsynsmyndigheter senast 2024, genom tre frågor, inhämtat information om den kommunala va-huvudmannens egenkontroll av den allmänna dagvattenanläggningen. Den senaste uppföljningen¹ visar att 40 % av de 96 % av kommunerna som svarat på enkäten, har svarat att egenkontroll utförs och 20 % att den inte utförs. Övriga 40 % har svarat "vet ej", vilket kan tolkas som att egenkontroll inte visats på.

Ett arbete pågår på Naturvårdsverket med att undersöka möjligheten att tillämpa föreskriftsrätten enligt bemyndigandet i 1 § andra stycket egenkontrollförordningen. Det för att föreskriva att U-verksamheterna; avloppsledning, pumpstationer och fördröjnings- och reningsanläggningar för dagvatten som omfattas av lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster, också omfattas av egenkontroll enligt egenkontrollförordningen.

Framtagande av evidensbaserade underlag kring dagvattenreningsanläggningars prestanda saknas många gånger vilket i sin tur leder till att investeringar i åtgärder nedprioriteras för att ge utrymme för åtgärder inom områden där effekter av investeringar är mer kända. Naturvårdsverket bidrar till framtagande av kunskap på dagvattenområdet så att tillförlitliga underlag inför åtgärdsinvesteringar/val av anläggning och inför underhåll av anläggningar tas fram och sprids nationellt.

Kunskapen behövs också till stöd för tillsynen. Behov av vägledning finns inom gränsdragningar mellan myndigheter vad gäller dagvatten från fastigheter, verksamheter mm.

Energihushållning

Beskrivning

Energihushållning valdes ut som ett fokusområde i tillsynsstrategin 2022-2025 då många tillsynsmyndigheter upplever att det är utmanande att bedriva tillsyn om energihushållning med stöd av miljöbalken och för att energihushållning är en viktig samhällsfråga idag. Men också för att det fanns och fortfarande finns stor potential hos verksamhetsutövare att energieffektivisera och för att det fortfarande finns verksamheter som använder fossil energi. Generellt behöver lägstanivån för egenkontroll för energianvändning fortfarande höjas och praxis, när det gäller krav i tillsynen på åtgärder för att hushålla med energi, är fortfarande bristfällig.

Energimyndigheten och Naturvårdsverket har ett delat ansvar när det gäller tillsynsvägledningen om energitillsyn. Energimyndigheten ska ge tillsynsvägledning i frågor om verksamhetsutövarers egenkontroll när det gäller hushållning med energi och användning av förnyelsebara energikällor enligt 2 kap. 5§ och Naturvårdsverket ska ge allmän vägledning i frågor om tillsyn.

Förutsättningar

Inom fokusområdet har Energimyndigheten och Naturvårdsverket gemensamt tagit fram ny tillsynsvägledning som stöd för en löpande energitillsyn. Under strategiperioden ska tillsynsmyndigheterna i tillsynen kontrollera om kraven i hänsynsreglerna uppfylls om energihushållning och användning av förnybara bränslen och om egenkontroll vad gäller energihushållning och användning av förnybara bränslen följs.

I uppföljning av fokusområdet har energitillsyn genomförts i 84 (38 %) av de kommuner som svarat på enkäten under 2022 och under 2023 var det något fler 107 (47 %). Antalet förelägganden om att ta fram en energikartläggning eller energihushållningsplan var fler under 2023 än 2022 (totalt 72 jämfört med 30). Nästa uppföljning sker januari 2025 och 2026. Det verkar vara viss eftersläpning från att tillsynsvägledning tas fram och att sedan tillsyn genomförs. Tillsynsmyndigheternas arbete med energitillsyn är fortsatt viktigt för att bidra till bland annat miljömålet Begränsad klimatpåverkan. Naturvårdsverket och Energimyndigheten bedömer att förutsättningarna för att utöva löpande energitillsyn är bättre efter tillsynsstrateginsperioden än innan strategin.

Fordonstvättar och fordonsverkstäder

Beskrivning

Fordonstvättar och fordonsverkstäder valdes ut som ett fokusområde för tillsynsstrategin 2022-2025. Det finns ett stort antal fordonstvättar och fordonsverkstäder. Dessa verksamheter genererar utsläpp till vatten, många gånger med endast oljeavskiljare som reningsåtgärd. Kunskapen om miljöbalken, inklusive egenkontroll, är många gånger låg samt inom området saknades det nationell uppdaterad vägledning, med tydliga riktlinjer för utsläpp. Det fanns därför ett stort behov av nationell samordning för att skapa rättssäkerhet, likriktning och miljönytta.

Förutsättningar

En tillsynskampanj inom fordonstvättar och fordonsverkstäder pågår från november 2023 till och med december 2024. Uppföljning av kampanjen sker i januari 2025. Naturvårdsverket har under strategin 2022-2025 tagit fram ny tillsynsvägledning om fordonstvättar och även en tillsynsvägledning om oljeavskiljare. Det har funnits möjlighet att diskutera med andra kollegor på ett forum om fordonstvättar.

Naturvårdsverket bedömer att förutsättningarna för att utöva tillsyn på dessa verksamheter är bättre nu än innan strategin.

Jordbruks- och djurhållandeverksamheter*Beskrivning*

Tillsyn inom jordbruksområdet omfattar bland annat djurhållande verksamheter, växtodlingsföretag, växthus och plantskolor. De tillsynsområden som är unika för just jordbrukstillsynen är hanteringen av växtnäring och växtskyddsmedel. Området växtskyddsmedel omfattas dock inte av strategin, då merparten av denna tillsyn regleras av EU:s Kontrollförordning. Fokusområden, mål för kontrollen, indikatorer och aktiviteter för växtskyddsmedelsområdet återfinns i den Nationella kontrollplan för livsmedelskedjan 2026–2029.

En väl fungerande lagring av stallgödsel är grundläggande för att minska riskerna för punktutsläpp av växtnäringsämnen. Jordbruksverkets uppfattning är att lagerförlusten på jordbruksföretag generellt är stor men något mindre hos enskilda djurhållare. Det är vid spridning av gödselmedel som det finns störst risk för påverkan på dricksvattenkvaliteten, risk för olägenheter för närboende och risk för övergödningen av våra sjöar och vattendrag. Många hästhållare har ingen egen växtodling och har därför svårt att få avsättning för sin gödsel, vilket även det kan leda till läckage av näringsämnen.

Idag varierar tillsynsfrekvensen för de verksamheter som inte är tillstånds- eller anmälningspliktiga. En del kommuner bedriver regelbunden tillsyn på växtodlingsgårdar medan andra kommuner inte bedriver någon tillsyn alls på dessa objekt.

Förutsättningar

I strategin för 2022–2025 ingick fokusområdet växtnäringsläckage från jordbruk och hästgårdar. För att stärka och likrikta tillsynen inom området har Jordbruksverket tagit fram en vägledning för riskbedömning av verksamheter som hanterar gödselmedel inom jordbruket. Vägledningen innehåller rekommenderade tillsynsintervall för olika kategorier av verksamheter.

Jordbruksverket har vidareutvecklat sin tillsynsvägledning inom växtnäringsområdet, både för jordbruksverksamheter och hästhållare. Jordbruksverket har tillsammans med länsstyrelser och kommuner genomfört följande tillsynsprojekt:

- Vaxtnäringstillsyn på hästgårdar 2021
- Vaxtnäringstillsyn på jordbruk 2024
- Tillsyn i fält 2025

Inom varje tillsynsprojekt har checklistor, lathundar och digitala utbildningar tagits fram och finns tillgängligt på webbforumet Effektiv Näring.

Tillsynsmyndigheternas arbete är fortsatt mycket viktigt för att Sverige ska uppfylla miljökvalitetsmålen och minska riskerna för övergödning av våra sjöar och vattendrag. Jordbruksverket bedömer dock att tillräckligt med vägledningsmaterial finns framtaget för att tillsynsmyndigheterna på ett rättssäkert och enhetligt sätt ska kunna genomföra den tillsyn som behövs i hela landet.

Små avlopp

Beskrivning

Med små avloppsanläggningar avses anläggningar som tar emot hushållspillvatten och som omfattas av tillstånds- eller anmälningsplikt enligt 13 § förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd. Generellt avses därmed anläggningar som tar emot hushållspillvatten från högst 200 personekvivalenter (pe). Utifrån statistik från SCB och enkäter till de kommunala tillsynsmyndigheterna bedöms det finnas omkring 1 miljon anläggningar i Sverige varav drygt 700 000 med WC påkopplat. Av dessa fastigheter har uppskattningsvis ca 20 % enbart slamavskiljare, och för 10% av anläggningarna är reningen okänd.

Antalet små avloppsanläggningar kan uppgå till flera tusen i en kommun. Tillsyn av små avloppsanläggningar kan därför ibland komma att ske med mycket långa tidsintervall, ibland flera decennier efter att en anläggning tagits i drift. Det är vanligt att tillsyn av små avlopp sker projektbaserat.

Förutsättningar

Kommunernas miljöförvaltningar ansvarar för tillsynen. Havs- och vattenmyndigheten har tillsynsvägledningsansvar.

Utmaningar med tillsynen av små avlopp är bland annat:

- att det ofta är så många små avloppsanläggningar i en kommun att det kräver mycket tillsynsresurser,
- att verksamhetsutövarna till övervägande del är privatpersoner utan fackkunskap om sin anläggning och att det ofta är höga kostnader för att åtgärda en avloppsanläggning utan reningssteg,
- att det kan vara svårt att prioritera var tillsynen av små avlopp bäst sker eftersom det finns geografiska skillnader i hur stor påverkan anläggningarna har på dricksvatten och recipienter, samtidigt som tillsynsresurserna är begränsade och detaljkunskap om risken för påverkan ibland saknas,
- att nytillkommande avloppsanläggningar med skötselkrävande teknik innebär ett ökat tillsynsbehov samtidigt som det fortfarande finns fastigheter där rening av avloppsvattnet saknas eller är okänd.

Under åren 2022–2025 har därför små avlopp funnits som ett fokusområde i den nationella strategin för miljöbalktillsyn. Kommunerna har arbetat med att uppdatera sina register i syfte att skaffa ett bättre kunskapsläge kring de små avloppsanläggningarna samt ge bättre förutsättningar för riskbaserad tillsyn.

Till stöd för kommunerna finns vägledning om såväl tillsyn som prövning av små avlopp på Havs- och vattenmyndighetens webbplats, inklusive inspelade presentationer från den webinarierierie som myndigheten genomförde under 2023. Vägledningen hålls

löpande uppdaterad med till exempel nya MÖD-domar. Havs- och vattenmyndigheten vägleder även genom nyhetsbrev och mailutskick, samt deltar i mån av tid i länsstyrelsernas handläggartäffar.

4. Underlag för lägesbild

Naturvårdsverkets årliga tillsynsenkät av hur tillsynen kan utvecklas och förbättras samt tillsynsmyndigheternas rapportering kopplat till detta (3 kap. 21 § miljötillsynsförordningen). [FULLTEXT01.pdf \(diva-portal.org\)](#)

- Inspel från kommuner 2023
- Inspel från länsstyrelser 2023
- [Sveriges miljömål](#) Miljökvalitetsmål

Fördjupad utvärdering av miljömålen 2023:

- [Begränsad klimatpåverkan](#)
- [Frisk luft \(naturvardsverket.se\)](#)
- [Bara naturlig försurning \(naturvardsverket.se\)](#)
- [Rapport 3/22: Fördjupad utvärdering av Giftfri miljö 2023 - Kemikalieinspektionen](#)
- [Skyddande ozonskikt \(naturvardsverket.se\)](#)
- [SSM2021-4480-3 Fördjupad utvärdering 2023 \(stralsakerhetsmyndigheten.se\)](#)
- [Ingen övergödning - Publikationer - Data, kartor och rapporter - Havs- och vattenmyndigheten \(havochvatten.se\)](#)
- [Levande sjöar och vattendrag - Publikationer - Data, kartor och rapporter - Havs- och vattenmyndigheten \(havochvatten.se\)](#)
- [Miljömålsrådet - Sveriges miljömål \(sverigemiljomal.se\)](#)
- [Åtgärder 2022-2027 | Vattenmyndigheterna Handlingsplan för Naturvårdsverkets arbete med klimatanpassning](#)